

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд „Дионис Бромиос – обреди и вярвания”
за присъждане на научната и образователна степен „доктор”

на ас. Росица Гичева-Меймари

От доц. Георги Геров, д.изк.

Дисертационният труд на ас. Росица Гичева-Меймари „Дионис Бромиос – обреди и вярвания” е в обем от 298 стр. Към него е прибавен каталог, включващ значително количество текстови и изобразителни свидетелства по темата. Дисертантката работи над това изследване вече много години. Това е оказало много благотворно влияние върху изложението. Трудът приятно радва с дълбочината на навлизане в темата, с всеобхватността на разработването, с начина, по който е конструирано изложението. Веднага ще кажа: според мен това не е труд на начинаещ, а на вече напълно оформен учен.

Дисертационният труд е разделен на увод и четири големи части, всяка от които – с множество глави и подглави. Текстът завършва със заключение, в което са представени в обобщен вид постигнатите резултати.

Както самата Р. Гичева посочва в увода, изследването има за задача да отговори на една хипотеза, породена от схолия на Зонара към 62-рия канон на V-VI (Трулски) Вселенски църковен събор от 692 г. В нея забраненият от Отците на Църквата празник Врумалии се свързва с Дионис Бромиос. Празникът е античен по произход, но е засвидетелстван от писмени извори и през Средновековието. Събирането на голямо количество писмени свидетелства за празника и свързаната с него обредна традиция навеждат дисертантката на извода, че той притежава характеристики, които са по-скоро нетипични за елинския начин на празнуване (шумни, пролетни, цветни, войнствени, мистериални, с обещание за щастлив отвъден живот, за жени, или за жени и мъже поотделно). Според нея това дава основания да се приеме, че Бромалиите (Врумалиите) са женски дионисови празници и тайнства, характерни за Тракийските и Македонските земи.

Работната хипотеза продължава с проследяването на еволюцията на празника в българския фолклор. Според Р. Гичева следи от този забранен от

Отците на Църквата празник трябва да се търсят в Лазаруването и най-вече в неговия източнобългарски вариант – Буенека.

Безспорно е, че едно такова изследване предполага интердисциплинарен подход, в който историческият и културоложкият анализ вървят ръка за ръка с разчитането и тълкуването на текстови извори, с изследване на мито-ритуалните практики на балканските народи в един изключително широк времеви обхват, а така също – с анализ на изобразителния материал, в който темата присъства по един или друг начин.

Веднага ще посоча, че познанията на докторантката по гръцки имат важно значение за справянето с подобна нелека задача. Но това разбира се не е достатъчно. Ас. Росица Гичева-Меймари борави с изключително богата библиография. За да се убедим в това са достатъчни само някои сухи факта. В дисертационния труд са използвани 720 библиографски единици на английски, немски, френски, руски, гръцки и (разбира се) български.

Първата глава е посветена на анализ на текстовите свидетелства. Самите те са представени в приложението, докато в основния текст дисертантката представя единствено резултата от реализираната с тях работа. Тя е сама по себе си много интересна и по мое мнение – задълбочена и всеобхватна. Текстовите свидетелства са анализирани 1) според епохите, в които са създадени; 2) жанровете, в които се откриват; и 3) тяхното местонахождение. Следва изследване на функциите на надписите; на данните, които те дават за характера на обредите и организацията на култа; на включените в тях ритуални и митологични персонажи и т.н. Особено интересни и приноси са частите от текста, в които се анализират свещените растения, храни и напитки – най-вече тези, които предизвикват халюциногенен ефект. Осмислени са данните, които писмените източници дават за участниците в мистериите – техният състав по пол и възраст. Следват изключително важните за основната работна хипотеза хронологическа и регионална стратиграфия на данните свързани с култа към Дионис Бромиеос; както и очертаването на спецификата на Бромиевите мистерии.

По-нататък читателят се запознава с един също толкова прецизен и задълбочен анализ на жанровите особености на текстовете, в които намираме сведения за Бромиеите. В резултат се реставрира една сравнително точна характеристика на протагонистите в култа. Групата на почитатели на Дионис

Бромиос „бакхи/бакхаити (рядко), или в женски род „бакханки” (често) или „девойки” са обединени в „тиас”, със свой/я „водач(ка)”. Култът има своите „жреци”, „служителки” и „пророци”. Встъпването в него е свързано с посвещаване. Следва характеристика на свещеното пространство и топосите, свързани с култа и начинът на празнуване – включително звукова среда, танцово-песенни и игрови обредни действия, обичаи на пиене и хранене, обредните вещи и т.н. В резултат на този подробен и много обективен анализ обредната практика, свързана с Бромиите, е в значителна степен възстановена.

Втората част от дисертационния труд е посветена на идентифицирането на тази обредна практика в Тракия и Македония въз основа на писмени и изобразителни източници. Тук изследването е проведено по същия задълбочен и аналитичен начин. Установени са множество топоними от региона, свързани с Бромиос. Акцентирано е върху изворите, които говорят за „шумно” празнуване на Дионис в Тракия. Проучени са епиграфските свидетелства за дионисови сдружения в Тракия. Посочени са литературните и изобразителните свидетелства за митичните дионисови почитателки в региона; ритуалната интоксикация на жени в древна Тракия и Македония и други факти, говорещи за особените форми на почитание на Дионис по тези земи.

Бих искал да отбележа, че заслуга за много високото аналитично ниво на тези две части на докторантската теза има без съмнение и научният ръководител – проф. Петър Димитров, д.н. Според мен той е успял много удачно да внуши на дисертантката характерните за него самия високи научни стандарти. Фактът че ас. Росица Гичева-Меймари се е справила успешно с тях отчитам като нейно важно постижение.

Третата част на труда касае най-важния елемент от първоначалната научна хипотеза. Тук докторантката проследява еволюцията на обредната традиция на култа към Дионис Бромиос в епохата на Средновековието и във фолклорната традиция. С основание значителна част от вниманието е съсредоточено върху 62-ри канон на V – VI (Трулски) Вселенски църковен събор и средновековните данни за празнуването на Врумалиите. Тук Р. Гичева с основание опонира на В. Томашек, посочвайки че в изворите се споменават две празнувания със сходно наименование: Брума (Врумалион) и Врумалии. Първият е официален, дворцов и е споменаван у Константин

Порфирогенет през X век. Т.е. това не би могло да бъде празникът, който е бил забранен от Отците на Църквата. Вторият е народен, с множество езически реликти и именно той наследява традициите на култа към Дионис Бромийос. Струва ми се, че това важно разграничаване представлява един от важните приноси в дисертационния труд.

За народните празнувания, съхранили обредни реликти от култа към Дионис Бромийос, има много по-малко сведения. Но фактът, че за тях се споменава дори през XIV век (Кормчая книга), говори, че те не са били изкоренени дори в епохата на късното Средновековие. От тук до фолклора и традициите на Лазаруването (най-вече в техния източнобългарски вариант на Буенек) има само една крачка. Р. Гичева предполага, че името Бромийос (Врумиос), което още в XII век вече не е говорело нищо на хората, се деформира и преобразува от фолклора в Боенец, ресемантизирайки се в съгласие с характера на обредните действия. Следва една изключително интересна съпоставка на данните за античните празненства за божеството и българската фолклорна традиция. Съпоставените в таблица елементи говорят за множество съвпадения, които, видени в съвкупност, едва ли биха могли да бъдат интерпретирани като резултат на случайност. Така изказаната в началото основна работна хипотеза е защитена убедително. Същевременно в процеса на работа по обосноваването и аргументирането ѝ е събрана, интерпретирана и организирана по нов и убедителен начин значителна по обем културно историческа информация. А това е съпътствано с множество частни приноси.

Последната част на труда анализира присъствието на важни обредни реалии в изобразителното изкуство. Става дума за такива съществени от гледна точка на обряда обекти като: яйцето, кюамоса (бакла и блян); кръстосаните на гърдите ленти; мотивът „змеева сватба”. Те разширяват обекта на изследване в сферата на изобразителното и дават възможности за нови интерпретации на артефактите.

Обобщавайки казаното до тук ще отбележа отново интердисциплинарния характер на изследването, неговата многослойност и многоаспектност в хронологичен и исторически план. Изследването е проведено методологически стриктно и е базирано на анализа на всички възможни видове извори: епиграфски, исторически, литературни, изобразителни, фолклорни. Техният прочит и осмисляне представлява един

от важните приноси на дисертантката дотолкова, доколкото реконструира мито-ритуални практики, свързани с култа към Дионис Бромиос, а така също установява тяхното унаследяване в трансформиран вид в средновековните Врумалии и фолклорния Буенек. Направените анализи и изводи звучат убедително. Те напълно се вписват в представите, оформени чрез изследванията на проф. Иван Венедиков, за това как българската фолклорна традиция, която е съхранила множество древни реликти, може да помогне за осмислянето, реконструирането и по-всестранното разбиране на културата на Средновековието и Античността.

Авторефератът отговаря на съдържанието на дисертацията.

Накрая ще изразя мнението си, че дисертационният труд на ас. Росица Гичева-Меймари „Дионис Бромиос – обреди и вярвания” отговаря на всички изисквания за докторска дисертация и според мен авторката му заслужава да получи научната и образователна степен „доктор” .

Рецензент:

София. 10.05.2012 г.

доц. Георги Геров, д. изк.